

A váltás szomorúsága

VISSZHANG - LVIII. évfolyam, 38. szám, 2014. szeptember 19.

A befejezettség nyugalma. Effajta felszabadító érzéssel ajándékoz meg minden „vagy-vagy” kérdés eldőlése utáni, egyértelművé váló képlet.

A magyar holokausz 70. évfordulója nem hozta el a megnyugvás-földrejövés kegyelmét, ami a Magyarországon zsidóként megmaradás nagyon is egzisztenciális feltétele.

Három emberöltő után sem sikerült eljutni ama „békévé oldó” katarzisos állapothoz. (Előzmények az ÉS-ben: Béndek Péter [2014/23.], Molnár Judit [31.], György Péter [34.].) Amikor nemcsak az áldozatok – eddig csak róluk szólt a fáma-diskurzus –, hanem az elkövetők közül is élnek még tanúk. Amikor, ha az idő sodrásával arányosan fakuló érvénnyel is, de az igaz szívvel elvégzett gyászmunka elhozhatta volna a hét évtizede szorító görcs oldását az áldozatok és az elkövetők népére hasadt felek között.

A minden szempontból kisebbségi pozícióból megritkított áldozatok s azok leszármazottai egy apokaliptikus pogrom véletlenül életben maradtjaiként váltak a mai történet szereplőivé. Az elkövetők és leszármazottaik – a többségi társadalom – pozícióit nem válogatta-rostálta meg a gyilkos pusztítás. Ugyanis „a zsidók ellen viselt háborúnak” a zsidókon kívül nincsenek veszteségei. A második világháború az előbbivel párhuzamosan folyt *másik* háború volt – más célokért. Más eszközökkel és más szabályokkal vívták – noha azonos időben és térben, mint azt a háborút, amelyet a zsidók ellen készítettek elő s bonyolítottak le –, a világégés kellékeit és díszleteit használva, sőt: kihasználva. Ezért a két öldöklés összemoshatatlan, még akkor is, ha oly kézenfekvően kínálja magát a felelősség szétlöttykölésére.

A többség – az elkövetők és az elkövetést eltűrők – nem kívánta a szembenézést. S erre már nem kell tovább várni – ez új mozzanat ebben a keserű telenovellában –, mert a gesztus-mozzanat lehetősége a természet törvényei okán most ellehetetlenült. A magyar holokausztot elkövető magyar társadalom – *a most végzetessé vált múlt időben* – nem követte meg áldozatait, nem végezte el a gyászmunkát, s vele – lehet, magának sem bevallva, mert ebből az aspektusból végig nem gondolván – nem kívánja, mint egykor, hogy mi itt, Magyarországon megmaradjunk.

A befejezettség nyugalma ama országalmás-gábieles szobor hozta el – a tárgy és a tárgyhelyezése legújabb narratívájában. Amit fölösleges lenne a kormányzat nyakába varrni, hiszen legitimitációját (s talán inspirációját is) attól a társadalomtól kapta és örökölte – a magyar történelemben példátlan mértékben –, amely az elkövetők népét testesíti meg. Így a holokauszhoz s emlékéhez való hozzáállása is eleve behatárolt. Ezért joggal állapítható meg, hogy a rendszerváltás most lezárult átmeneti korszakával az újra az eredőihez és hagyományaihoz visszatért magyar társadalom adta a felhatalmazást (megrendelést) a szoborra.

Ezt a vizsgát egyetlen, az elkövetőkhöz sorolható társadalom sem állta ki. Még a múlttal szembesülésben legendásan élenjáró német sem lehet az összehasonlítás alapja, mert az nem rendelkezik az emlékezésbe „bezavaró” túlélő zsidósággal a holokausz után – hiszen a mai német zsidó közösség friss orosz import. (A német szembenézéshez parnert: közszereplő író is importálnia kellett – történetesen a mi Kertész Imrénket. Katalizátor-katarzist előidéző művét – a magyar gyászmunkahiányt markánsan aláhúzó – szülőhazája és -nyelve egy Nobel-díj után sem értékelte úgy, mint ott, ahol nem maradt párbeszédet folytatni képes s ezzel a földrejövés-katarzistban alkotóan részt vevő túlélő.)

Nem paradoxon módon a gábieles projekt hozta el a megnyugvást, mert valami bekövetkeztére várni sokkal megpróbálóbbról, feszültségekkel telibb, mint szembesülni a végeredménnyel – bármilyen lesújtó

legyen is az. Ugyanis a Szabadság téri installáció azt szögezi le, hogy a magyar társadalom nem tud elkövetői szerepéről a magyar holokausztban. A kerek évfordulón is ünnepélyesen megerősítvén választát – *a szó elszáll, az emlékmű itt marad* – a főként az áldozati oldalról jelentkező, magába nézést elváró igényre.

E folyamat és (ún. történelmi) háttér megvilágosult tudatában kell újrafogalmazni-programozni a magyar zsidóknak az életüket – és nem egyre patetikusabban az emlékezetvesztés statisztaszerepében, ha veszekedve is, de folyamatosan megalázkodni. Még akkor sem, ha mindennek ellenére valamilyen formában itt lehet s talán kell maradni (az ajtó betevése munkáját elvégezni például), azonban a nemzetbe visszafogadás felemelő gesztusától már örökre megfosztva, ami az ittlét minden formáját lefokozza.

„Szerte nézett s nem lelé / Honját a hazában...” – zendül fel e szobor és története nyomán a verssor a felemelő magányra, kilököttiségre döbbenés – ha kellő tragikumában felfogott, akkor igenis felemelő – pillanatában. Mert a magyar vers, himnusz és nyelve velünk marad.

„Honját...” És világát vajon leli-é?

Európa antiszemitizmussal válaszol szolidaritás helyett a terror rákjával élethalálharcát vívó Izrael – a holokauszt s köztük a magyar holokauszt másik földrészre üldözöttei – ellen. Kényelmesebb a zsidókat gyilkosoknak látni, mint az igazi gyilkosok és a gyilkossá levés sokrétű eredőit ellen fellépni. (A legnépesebb közösség, a francia már megkezdte exodusát.) Pedig a korántsem képletesen keresztrefeszítők is megjelentek már – a kétezer éves történet oly figyelmeztető újrajátszásaként ama megváltó próféta a galileai Názáret közelében. Jelentős hányaduk újra a civilizált Európából érkezik a Közel-Keletre, s majd onnan vissza a szülő, az eredet kontinensére.